

ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ, ЩО ГЕНЕРУЮТЬСЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

© 2016 ВЛАСЬОК Т. О.

УДК 658.153:658.87

Власюк Т. О. Загрози та виклики внутрішньому ринку України, що генеруються у сфері зовнішньоторговельних відносин

У статті розглянуто тенденції та проблеми внутрішнього ринку України на основі аналізу його місткості та структури. Визначено зовнішньоекономічні чинники, які впливають на показники динаміки внутрішнього ринку базових галузей промисловості України, а також загрози, що генеруються у сфері зовнішньоторговельних відносин. Запропоновано заходи державної політики щодо підтримки розвитку і розбудови внутрішнього ринку промислової продукції в Україні.

Ключові слова: внутрішній ринок, промисловість, зовнішньоторговельні відносини.

Табл.: 4. **Бібл.:** 22.

Власюк Тарас Олександрович – кандидат економічних наук, начальник відділу навчально-наукового та методичного забезпечення, Інститут вищих керівних кадрів Національної академії державного управління при Президенті України (вул. Пугачова, 12/2, Київ, 04050, Україна)

E-mail: vlasuokt@gmail.com

УДК 658.153:658.87

UDC 658.153:658.87

Власюк Т. А. Угрозы и вызовы внутреннему рынку Украины, которые генерируются в сфере внешнеторговых отношений

В статье рассмотрены тенденции и проблемы внутреннего рынка Украины на основе анализа его ёмкости и структуры. Определены внешнеэкономические факторы, влияющие на показатели динамики внутреннего рынка базовых отраслей промышленности Украины, а также угрозы, которые генерируются в сфере внешнеторговых отношений. Предложены меры государственной политики относительно поддержки и развития внутреннего рынка промышленной продукции в Украине.

Ключевые слова: внутренний рынок, промышленность, внешнеторговые отношения.

Табл.: 4. **Библ.:** 22.

Власюк Тарас Олександрович – кандидат экономических наук, начальник отдела учебно-научного и методического обеспечения, Институт высших руководящих кадров Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (ул. Пугачева, 12/2, Киев, 04050, Украина)

E-mail: vlasuokt@gmail.com

Vlasiuk T. O. Threats and Challenges of the Internal Market of Ukraine, Generated in the Sphere of International Trade Relations

The article considers the trends and challenges of internal market of Ukraine on the basis of an analysis of its capacity and structure. The external factors impacting the dynamics indicators of the internal market of basic industries of Ukraine, as well as threats that are generated in the sphere of international trade relations, has been determined. Some measures in terms of the State policies as to supporting and developing the internal market of industrial products in Ukraine have been proposed.

Keywords: internal market, industry, foreign trade relations.

Tabl.: 4. **Bibl.:** 22.

Vlasiuk Taras O. – PhD (Economics), Head of the Department of Educational and Scientific and Methodological Support, Institute senior management personnel of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine (12/2 Pugachova Str., Kyiv, 04050, Ukraine)

E-mail: vlasuokt@gmail.com

Питаннями розбудови промисловості України займалися такі вітчизняні вчені, як А. І. Амоша, В. І. Большаков, А. А. Мінаєв, Ю. С. Залознова, Л. А. Збарзаская, Ю. В. Макогон, О. В. Собкевич, А. І. Сухо-руков, Я. А. Жаліло та ін. [2, 4, 5].

Проблематика захисту внутрішнього ринку досліджується і у працях закордонних вчених, зокрема: Дженса Метже та Піа Вайса [21], Рональда А. Касса [22] та інших.

Водночас проблематику розвитку базових галузей вітчизняної промисловості з урахуванням загроз, що генеруються у сфері зовнішньоторговельних відносин, висвітлено в науковій літературі не повною мірою.

Метою статті є аналіз сучасного стану базових галузей промисловості України та розробка рекомендацій для органів державної влади, спрямованих на підтримку розвитку і розбудову внутрішнього ринку промислової продукції.

Питання розвитку внутрішнього ринку в Україні актуалізується у зв'язку зі скороченням обсягів зовнішньої торгівлі України, яке спостерігається з 2013 р.¹ (табл. 1).

¹ За винятком 2009 р. у 2005–2012 рр. відмічалось нарощування обсягів зовнішньої торгівлі.

У січні – вересні 2014 р. експорт товарів скоротився на 7,7%, або на 3,5 млрд дол. США, імпорт – на 25,4%, або на 14,1 млрд дол. США порівняно з відповідним періодом 2013 р. У 2014 р. вищі темпи сповільнення імпорту товарів порівняно з експортом змінили триваючу з 2005 р. тенденцію до формування негативного сальдо в зовнішній торгівлі товарами, позитивне значення якого за січень – вересень 2014 р. становило 803,3 млн дол. США, що поруч з переважанням експорту послуг над їх імпортом склало загальне позитивне сальдо в зовнішній торгівлі України в розмірі 5,2 млрд дол. США.

У 2015 р. руйнування виробничих потужностей, пошкодження транспортної інфраструктури та суттєва міграція населення унеможливили виробництво в зоні проведення АТО продукції, орієнтованої на експорт. Це, поруч із суттєвим ускладненням відносин з РФ, яке призвело до встановлення на ринку Росії та її партнерів по Митному союзу обмежень для продукції, виробленої в Україні, а також з низькою товарною та географічною диверсифікованістю українського експорту, обумовило зменшення у січні – вересні 2014 р. обсягів експорту товарів порівняно з аналогічним періодом 2013 р. за більшістю товарних груп.

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України, млрд дол. США

Рік	Обсяг зовнішньої торгівлі	Експорт	Імпорт	Сальдо
Усього (товари і послуги)				
2005	79,43	40,36	39,07	1,29
2006	94,63	45,87	48,76	-2,89
2007	123,94	58,34	65,6	-7,26
2008	170,71	78,71	92	-13,29
2009	99,89	49,29	50,6	-1,31
2010	129,35	63,16	66,19	-3,03
2011	171,02	82,18	88,84	-6,66
2012	173,7	82,34	91,36	-9,03
2013	162,72	78,15	84,57	-6,42
2014 (січень – вересень)	96,1	50,66	45,43	5,23
Товари				
2005	70,37	34,23	36,14	-1,91
2006	83,41	38,37	45,04	-6,67
2007	109,92	49,3	60,62	-11,32
2008	152,5	66,97	85,53	-18,56
2009	85,12	39,69	45,43	-5,74
2010	112,14	51,4	60,74	-9,34
2011	151	68,39	82,61	-14,22
2012	153,49	68,81	84,66	-15,85
2013	140,28	63,31	76,96	-13,65
2014 (січень – вересень)	83,15	41,98	41,17	0,8

Джерело: розраховано за інформацією Державної служби статистики України «Географічна структура експорту-імпорту товарів», «Географічна структура експорту-імпорту послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Загальне зниження експорту товарів з України було сформоване на 78% продукцією чотирьох товарних груп – недорогочінних металів; засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів; хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; полімерних матеріалів і пластмас, обсяги експорту яких знизились на 0,6 млрд дол. США (на 5,4%), 1,2 млрд дол. США (49,8%), 0,9 млрд дол. США (27,9%) та 0,1 млрд дол. США (20,3%) відповідно.

Найбільшим за цей період стало скорочення експорту до РФ – на 3,1 млрд дол. США (на 27,3%), Казахстану – на 871 млн дол. США (51,1%), Білорусі – на 204 млн дол. США (13,8%) та Азербайджану – на 209 млн дол. США (31,5%). Продовження громадянської війни в Сирії, яка дестабілізувала ситуацію в цьому регіоні, насамперед Лівані, призвело до продовження тенденції суттєвого скорочення експорту до цих двох країн – на 62,4% і 38% відповідно за підсумками січня – вересня 2014 р., або в цілому на 320 млн дол. США.

Погіршення економічного стану України у 2014 р. обумовило різке скорочення витрат як суб'єктами господарської діяльності, так і домогосподарствами. Це, поруч зі стрімкою девальвацією національної валюти,

призвело до зниження імпорту в Україну абсолютно за всіма секторами. Найбільше скоротився імпорт мінеральних продуктів – на 23,4% (зокрема, природного газу – на 45%, що, серед іншого, зумовлено перебоями з його постачанням з РФ) і засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів (через стрімке падіння попиту на легкові автомобілі). Скорочення імпорту за цими позиціями на 6,1 млрд дол. США сформувало 43,5% загального зниження імпорту товарів.

У географічному вимірі скорочення імпорту зафіксоване від усіх основних торговельних партнерів, за виключенням Білорусії, імпорт з якої за січень – вересень 2014 р. зріс на 7,4%.

Оцінка стану внутрішнього ринку здійснюється за результатами аналізу частки продукції окремих галузей вітчизняної промисловості у структурі внутрішнього споживання. Місткість внутрішнього ринку у 2013 р. у вартісному вимірі становила 1506,5 млрд грн і зменшилася порівняно з 2012 р. на 4,4% (табл. 2). У поточному році різке скорочення як споживчого, так і інвестиційного попиту обумовило подальше зменшення місткості внутрішнього ринку, яка у

Динаміка обсягів реалізації та внутрішнього споживання промислової продукції

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р. (січень – вересень)
Обсяги реалізації вітчизняної промислової продукції, млрд грн	1400,7	1354,1	857,7
у т. ч. експорт, млрд грн *	468,7	426,5	401,2
Внутрішнє споживання			
Загальний обсяг**, млрд грн / % до аналогічного періоду попереднього року	1575,9 / 106,9	1506,5 / 0,96	898,6 / 100,3
вітчизняна продукція, млрд грн	932,0	927,6	456,5
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	59,1	61,6	50,8
імпортована продукція***, млрд грн	643,9	578,9	442,0
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	40,9	38,4	49,2

Примітки:

* – розраховано шляхом переведення даних Державної служби статистики по експорту з доларів у гривні за середнім обмінним курсом за період;

** – розраховано шляхом віднімання від обсягу реалізації продукції вартості експорту та додавання вартості імпорту. Вартість експорту та імпорту переведена з доларів у гривні за середнім обмінним курсом за період;

*** – розраховано шляхом переведення даних Державної служби статистики по імпорту з доларів у гривні за середнім обмінним курсом за період.

Джерело: розраховано за [1].

січні – вересні 2014 р. становила близько 900 млрд грн. Попри його зростання на 0,3% у гривневому еквіваленті в порівнянні з аналогічним періодом 2013 р., перерахунок місткості ринку в доларах США свідчить про звуження ринку на третину (з 112 млрд дол. США до 74 млрд дол. США).

Тобто цьогорічне збереження місткості внутрішнього ринку майже на рівні 2013 р. було досягнуте через подорожчання продукції, викликане інфляцією, і різку девальвацію гривні до долара США. Так, за січень – вересень 2014 р. споживчі ціни зросли на 16,2% (у річному вимірі прискорилися до 17,5%), ціни виробників – на 27,4%, (у річному вимірі – до 26,9%). За січень – вересень 2014 р. офіційний обмінний курс гривні до долара США знизився на 63,0%.

У 2012–2014 рр. задоволення потреб внутрішнього ринку відбувалося завдяки посиленню позицій імпортованої продукції (у внутрішньому споживанні продукції промисловості частка імпорту зросла 40,9% у 2012 р. до 49,2% у січні – вересні 2014 р.) на тлі переспрямування внутрішнього виробництва на зовнішні ринки (частка експорту в обсягах реалізації продукції зросла за цей період з 33,5% до 46,6%) – див. табл. 2.

Провідне місце в структурі товарної пропозиції на внутрішньому ринку продукції промисловості України займає переробна промисловість (58,7% у середньому за 2012–2014 рр.), її частка демонструє тенденцію до збільшення (табл. 3). Серед галузей переробної промисловості частки харчової та нафтохімічної промисловості в загальному обсязі внутрішнього ринку збільшилися за аналізований період з 13,1 до 15,9% і з 11,6 до 15,8% відповідно; частки машинобуду-

вання і металургійної галузі зменшилися з 13,7 до 11,6%, і з 7,3 до 6,8% відповідно.

Частка добувної промисловості та розроблення кар'єрів у загальному обсязі внутрішнього ринку протягом останніх трьох років зростала і у середньому за аналізований період становила 22,3%, частка постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря скоротилася і за підсумками січня – вересня 2014 р. становила 16,1% (див. табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка структури внутрішнього ринку України, %

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р. (січень – вересень)
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	19,7	18,5	22,4
Переробна	57,5	57,7	61
– харчова	13,1	14,5	15,9
– нафтохімічна	11,6	12,4	15,8
– машинобудівна	13,7	12,5	11,6
– металургійна	7,3	7,1	6,8
– інші галузі	11,8	11,2	10,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	21,5	22,4	16,1
Забір, очищення та постачання води	1,3	1,4	0,5

Джерело: розраховано за [1].

Аналіз показників динаміки обсягів реалізації та внутрішнього споживання продукції за видами промислової діяльності [3] свідчить, що в останні роки суттєво скоротились обсяги внутрішнього споживання **металопродукції**: у 2013 р. – на 6,1%, у січні – вересні 2014 р. – на 16,3% порівняно з відповід-

ними періодами попередніх років (табл. 4), що зумовлено насамперед скороченням виробництва в галузі, яке за підсумками 2013 р. становило 5,3%, а в січні – вересні 2014 р. – 13,7%, а також негативними показниками виробництва в супутніх галузях економіки (будівництві та машинобудуванні).

Таблиця 4

Динаміка обсягів реалізації та внутрішнього споживання продукції за видами промислової діяльності

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р. (січень – вересень)
1	2	3	4
Металургійна продукція			
Обсяги реалізації, млрд грн	223,8	208,2	171,3
у т. ч. експорт*, млрд грн	150,9	140,4	139,4
Внутрішнє споживання			
Загальний обсяг**, млрд грн / % до аналогічного періоду попереднього року	114,8 / 102,7	107,8 / 93,9	61,0 / 83,7
вітчизняна продукція, млрд грн	72,9	67,8	32,0
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	63,5	62,9	52,4
імпортована продукція***, млрд грн	41,9	40,0	29,1
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	36,5	37,1	47,6
Хімічна і нафтохімічна продукція			
Обсяги реалізації, млрд грн	130,2	124,0	85,4
у т. ч. експорт*, млрд грн	48,4	40,9	33,6
Внутрішнє споживання			
Загальний обсяг**, млрд грн / % до аналогічного періоду попереднього року	186,2 / 108,1	187,3 / 100,6	141,8 / 107,9
вітчизняна продукція, млрд грн	81,8	83,1	51,9
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	44,0	44,4	36,6
імпортована продукція***, млрд грн	104,3	104,2	89,9
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	56,0	55,6	63,4
Машинобудівна продукція			
Обсяги реалізації, млрд грн	143,5	117,3	68,1
у т. ч. експорт*, млрд грн	106,1	84,8	67,6
Внутрішнє споживання			
Загальний обсяг**, млрд грн / % до аналогічного періоду попереднього року	216,7 / 109,3	187,8 / 86,7	104,0 / 94,7
вітчизняна продукція, млрд грн	37,4	32,5	0,7
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	17,3	17,3	0,5
імпортована продукція***, млрд грн	179,3	155,3	103,4
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	82,7	82,7	99,5
Харчова продукція			
Обсяги реалізації, млрд грн	254,5	261,8	180,1
у т. ч. експорт*, млрд грн	62,6	57,7	61,6
Внутрішнє споживання			
Загальний обсяг**, млрд грн / % до аналогічного періоду попереднього року	205,9 / 109,1	218,0 / 105,9	143,3 / 105

1	2	3	4
вітчизняна продукція, млрд грн	191,9	204,1	118,5
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	93,2	93,6	82,7
імпортована продукція***, млрд грн	27,2	29,2	24,8
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	6,8	6,4	17,3

Примітки:

* – розраховано шляхом переведення даних Державної служби статистики по експорту з доларів у гривні за середнім обмінним курсом за період;

** – розраховано шляхом віднімання від обсягу реалізації продукції вартості експорту та додавання вартості імпорту. Вартість експорту та імпорту переведена з доларів у гривні за середнім обмінним курсом за період;

*** – розраховано шляхом переведення даних Державної служби статистики по імпорту з доларів у гривні за середнім обмінним курсом за період.

Джерело: розраховано за [1].

Україна поступово втрачає позиції на світовому ринку сталі – попри збереження за підсумками 10 місяців 2014 р. 10 місця у світі за виробництвом сталі, що досяглося порівняно високими обсягами виробництва у першій половині 2014 р., уже у серпні 2014 р. за місячними обсягами виробництва Україна опустилася з 10 на 11 місце, у вересні та жовтні 2014 р. – на 12 місце [3]. У 2012–2013 рр. експортувалося 68%, а у січні-вересні 2014 р. – 81% металургійної продукції, виробленої в Україні. Але триваюче протягом останніх трьох років падіння світових цін на сталь (у 2014 р. порівняно з 2011 р. ціни знизилися на понад 20% – з 749,6 дол. США за тону до 580,4 дол. США за тону) обумовило зменшення її експорту на зовнішні ринки (з 16,6 млрд дол. США у січні – вересні 2011 р. до 12,2 млрд дол. США у січні – вересні 2014 р.).

Нині спостерігається подальше погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, спричинене загостренням конкуренції на ринках Європи та Азії на тлі надлишку у світі виробничих потужностей та домінуванням на ринку дешевого китайського прокату. У другій половині 2014 р. відбувається певне поживлення економічної активності на світовому ринку сталі. Так, виробництво сталі Китаєм, який залишається провідним виробником сталі у світі, у січні – жовтні 2014 р. зросло на 4,7% порівняно з відповідним періодом минулого року. Крім того, у вересні спостерігалось нарощування експорту сталі Бразилією, яка збільшила експорт довгомірної сталевної продукції на 44% порівняно з попереднім місяцем. Уряди декількох іноземних країн анонсували плани щодо суттєвого нарощування виробництва сталі протягом наступних років. Так, Іран планує наростити виробництво сталі до 2025 р. вчетверо – до 55 млн тонн, причому 10 млн тонн з них експортуватимуться. Уряд Індії заявив про наміри щодо збільшення державної підтримки сталеливарного виробництва, завдяки чому планується наростити виробничі потужності до 2025 р. з нинішніх 81,2 млн тонн до 300 млн тонн.

Посилення впливу екзогенних чинників на українську металургію вже спричиняє втрату Україною важливих ринків збуту сталевної заготовки на Близькому Сході, який традиційно є одним з найбільших імпортерів українських напівфабрикатів – із серпня 2014 р. у регіоні спо-

стерігається експансія китайських виробників. Збереження негативних тенденцій у виробництві сприятиме подальшій втраті українською металургією традиційних конкурентних переваг, заснованих на відносно низьких цінах на металопродукцію, «м'якому» екологічному законодавстві, наявності рудних ресурсів та спеціалізації на виробництві напівфабрикатів.

На внутрішньому ринку металургійної продукції частка вітчизняних виробників у 2012–2013 рр. складала ледь більше 60%, а за підсумками січня – вересня 2014 р. скоротилася до 52%. Український ринок металопродукції є залежним від імпорту феросплавів та наукоємної продукції з високою доданою вартістю, такої як сталевий плаский прокат з покриттям (імпорт в Україну у січні – вересні 2014 р. становив 486,2 млн дол. США, або 19,1% імпорту металопродукції), а також продукції з корозійностійкої неіржавіючої та легованої сталі (імпорт в Україну у січні – вересні 2014 р. становив 199,5 млн дол. США, або 7,8% імпорту металопродукції), що свідчить про відсутність конкурентних переваг вітчизняної металургії в сегменті високоякісної металопродукції. Основні обмеження для української продукції на металургійних ринках розвинених країн полягають у відсутності попиту на українську готову металургійну продукцію. Розвинені країни надають перевагу закупівлі напівфабрикатів для їх подальшої переробки у високоякісні готові вироби.

Загалом, якщо коефіцієнт покриття експортом імпорту по чорних металах становить 10,4, то аналогічний коефіцієнт по виробках з чорних металів – 2,1 (за підсумками січня – вересня 2014 р.). Попри те, що за обома товарними групами Україна є «нетто»-експортером, динаміка наростання імпорту виробів з чорних металів може змінити цю тенденцію.

Підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС істотно обмежує використання державної допомоги для модернізації галузі та підтримки вітчизняних виробників через жорсткі вимоги щодо захисту конкуренції та недискримінаційної торгівлі. У країнах ЄС допомога металургійній галузі надається лише на екологічні програми, здійснення підприємствами доконкурентної науково-дослідної діяльності, навчання

персоналу, а також закриття потужностей, для чого використовуються неадресні горизонтальні програми субсидування. Максимальне використання такої практики з метою підтримки металургійної галузі України із залученням іноземних донорських організацій має сприяти технологічному розвитку вітчизняної металургії [4].

Отже, подальший розвиток української металургії ускладнюється суттєвими зовнішніми ризиками, пов'язаними з падінням цін на металопродукцію на світовому ринку, зростанням глобальної конкуренції через нарощування виробництва та експортного потенціалу країнами Сходу (насамперед КНР), а також посиленням у майбутньому екологічних вимог до вітчизняних підприємств після підписання Угоди про Асоціацію з ЄС.

Нині перспективи розвитку металургійної галузі України значною мірою пов'язані з розширенням внутрішнього ринку за рахунок переорієнтації металургійних підприємств на задоволення внутрішніх потреб, а також зниженням залежності від змін кон'юнктури на світових ринках. Перспективи завершення Антитерористичної операції на сході України поставлять перед країною завдання проведення відновлюваних робіт, які потребуватимуть значного обсягу металургійної продукції, що сприятиме збільшенню її виробництва з орієнтацією на внутрішній ринок².

На сьогодні більше 70% металургійного фонду України потребує модернізації – лише виробництво устаткування для оновлення технологічної бази вимагає близько 200 млн т українського прокату. У середньостроковій перспективі розширення внутрішнього споживання металопродукції можливе за рахунок заміни зношених нафтогазопроводів та трубопроводів у ЖКХ. За умови здійснення в майбутньому вираженої політики модернізації та реструктуризації української економіки активними споживачами української металопродукції можуть стати авіабудівні підприємства, заводи сільськогосподарського машинобудування та суднобудування [5].

Ринок хімічної та нафтохімічної продукції розвивається в умовах значного зовнішнього конкурентного тиску, зумовленого насамперед нарощуванням обсягів реалізації хімічної продукції азійськими країнами (здебільшого КНР). Так, у 2012 р. КНР посіла перше місце у світі за обсягами реалізації хімічної продукції з показником 952,5 млрд євро (на другому місці були США з удвічі меншими обсягами – 456,8 млрд євро) [6].

У січні – вересні 2014 р. відбулося зростання українського ринку хімічної та нафтохімічної продукції порівняно з відповідним періодом 2013 р. на 7,9%. При цьому ринок характеризується значною залежністю від імпорту – частка імпортової продукції в загальному обсязі внутрішнього споживання продукції хімічної та нафтохімічної промисловості зросла з 56,0% у 2012 р. до

63,4% за підсумками січня – вересня 2014 р. В імпорті товарів хімічної промисловості найбільшими є частки продукції органічної хімії – полімерів, пластмас, каучуку, гуми, органічних хімічних сполук (разом – 41,6%), а також фармацевтичної продукції (23,3%).

Специфікою галузі є значна її залежність від імпорту природного газу, який для хімічного виробництва є не лише енергетичним ресурсом, але й сировиною для виробництва найважливіших видів продукції. Споживання енергії в хімічній та нафтохімічній промисловості становить 16,1% енергії, спожитої промисловістю України. У хімічній промисловості України для виробництва тону аміаку, який є основним продуктом експорту хімічної промисловості України, споживання електричної енергії в 3 рази більше, ніж у США та у 2 рази більше, ніж у Росії [7]. При цьому 70–90% витрат при його виробництві становлять витрати на природний газ [8]. Втім, модернізація устаткування і часткова заміна агрегатів дозволять наблизити питомих споживання газу при виробництві аміаку до кращих світових показників, знизивши його майже на 25%. Сумарний обсяг необхідних підприємствам хімічної промисловості інвестицій на виконання подібної модернізації оцінюється у 32 млрд грн.

Катастрофічним для галузі та економіки України загалом стало повне зупинення виробництва мінеральних добрив, кислот, соди, пластмас на підприємствах, розташованих на Донбасі, спричинене розгортанням бойових дій [9]. Так, закрилися ПАТ «Концерн Стирол», ПрАТ «Северодонецьке об'єднання Азот», якими вироблялася стратегічна продукція українського експорту – аміак та мінеральні добрива. Внаслідок цього виробництво аміаку в Україні у січні – жовтні 2014 р. порівняно з аналогічним періодом 2013 р. скоротилось на 35,7%.

Висока частка продуктів органічної хімії у структурі товарного імпорту в Україну пояснюється недостатнім розвитком власного виробництва вуглеводнів та пластмас, обмеженістю запасів нафти та природного газу, історичною нерозвиненістю виробничої бази через розташування за радянських часів більшості підприємств полімерної промисловості СРСР на території Росії. Зважаючи на те, що частка сировини у собівартості гумових і пластмасових виробів становить 45–90% [10], перспективи імпортозаміщення в підгалузі значним чином залежать від розвитку паливно-енергетичного комплексу, активізації розроблення вітчизняних родовищ нафти та газу і спрямування сировини на потреби внутрішнього ринку.

Загрозливою тенденцією є нарощування від'ємного сальдо продукцією фармацевтичної галузі, яке за підсумками січня – вересня 2014 р. склало 1,647 млрд дол. США. Частка товарів фармацевтичної промисловості у структурі імпорту продукції хімічного комплексу в січні – вересні 2014 р. становила 23,3%.

У структурі імпорту фармацевтичної продукції у 2013 р. вагому частку становили високотехнологічні препарати – кров, сироватки імунні та фракції крові (13,1%), препарати на основі антибіотиків (8,4%), гормональні препарати (3,7%). В Україні виробництво високо-

² Так, у листопаді 2014 р. Кабінет Міністрів України виділив 300 млн грн на проекти відновлення тих районів Донецької та Луганської областей, які контролюються українською владою. Також на відновлення інфраструктури Донбасу ЄБРР у 2015 р. планує виділити 0,7 млрд євро, Європейський інвестиційний банк – 0,2 млрд євро, уряд Німеччини – 0,5 млрд євро.

технологічної фармацевтичної продукції не розвинуте, з 10 препаратів, які успішно проходять клінічні випробування, лише 1 отримує схвалення компетентних органів до використання, а з кожних 10 схвалених лише 1 закріплюється на фармацевтичному ринку [11]. Потреби в оригінальних лікарських засобах забезпечуються переважно за рахунок імпорту. У загальній кількості зареєстрованих у «Державному реєстрі лікарських засобів України» звичайних лікарських засобів вітчизняні становлять лише 29,5% [12].

Свого часу Україна була основним виробником сироваток і вакцин у межах СРСР, після розпаду якого ця галузь виробництва в Україні, по суті, зникла. В Україні переважно використовуються імпортні сироватки та вакцини, тоді як вітчизняне виробництво сироваток та фракцій крові є незначним. Відновлення власного виробництва вакцин є питанням забезпечення біологічної безпеки населення країни. Крім того, згідно з нормативами ВОЗ, країна, яка має більше 30 млн населення, повинна налагодити власне виробництво вакцин.

Розвитку власної фармацевтичної галузі України перешкоджають численні проблеми, серед яких, зокрема: недостатній рівень науково-технічного забезпечення фармацевтичного виробництва; неефективність контролю у сфері запобігання ввезенню та поширенню на території України фальсифікованих лікарських засобів; недостатність фінансування державних програм розвитку фармацевтичного ринку; незначна частка фармацевтичних підприємств в Україні, сертифікованих на відповідність європейським стандартам належного виробництва (GMP)³; недостатнє фінансування модернізаційних заходів у фармацевтичній галузі; відсутність ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів виробництва фармацевтичної продукції.

Зважаючи на високу міжнародну конкуренцію на світовому фармацевтичному ринку та брак фінансових ресурсів, розвиток в Україні високотехнологічних та наукоємних виробництв вимагає вибору вузького сегмента ринку для розвитку нових виробництв – намагання охопити великі ділянки ринку призводять до розпоршення фінансових, інтелектуальних та інших видів ресурсів та значно знижують ефективність зусиль. Крім того, слід сконцентруватися на розробці продуктів, призначених для лікування рідкісних хвороб. Це дозволяє виробникам нового продукту зайняти свою нішу на фармацевтичному ринку за мінімального рівня конкуренції та згодом перейти до виробництва лікарських засобів для лікування більш поширених хвороб на основі цього інноваційного продукту⁴.

³ GMP – сукупність організаційно-технічних вимог і правил, які є частиною системи забезпечення якості й гарантують, що продукція постійно виробляється і контролюється за стандартами якості, відповідно до її призначення, а також відповідно до вимог реєстраційного досьє.

⁴ Такий підхід є складовою стратегії розвитку інноваційної продукції Інституту біо-медичних досліджень міжнародної фармацевтичної компанії Novartis, яка є одним зі світових лідерів у виробництві інноваційної продукції.

В Україні існують значні перспективи розширення внутрішнього споживання продукції галузей хімічного комплексу. Порівняльна статистика свідчить про те, що на сьогодні в Україні попит на основні види хімічної продукції, внутрішнє виробництво яких є достатньо розвиненим, є значно меншим, ніж у країнах Європи. Так, за даними Світового банку, внесення добрив у 2010 р. у Польщі становило 178,9 кг/га посівної площі, у США – 120,5 кг/га, у Німеччині – 211,6 кг/га, у Білорусі – 270,5 кг/га, тоді як в Україні – лише 32,7 кг/га [13] (за даними Держстату України – 58 кг/га). Прискорений розвиток в Україні сільського господарства сприятиме зростанню обсягів споживання мінеральних добрив.

Споживання в Україні лікарських препаратів на душу населення на рік також є мізерним порівняно з розвинутими країнами, що зумовлено насамперед низькою купівельною спроможністю населення. Якщо у Великій Британії у 2010 р., за даними міжнародної компанії IMS Health, воно становило 226 дол. США, у Німеччині – 412 дол. США, у Франції – 440 дол. США, у Японії – 671 дол. США, у США – 731 дол. США [14], то в Україні у 2012 р. – близько 60 дол. США, у 2013 р. – 75–80 дол. США. Зростання рівня життя населення у перспективі збільшить попит на фармацевтичну продукцію, що надасть поштовху розвитку виробництва у галузі.

Отже, розвиток ринку хімічної та нафтохімічної продукції України стримується його значною залежністю від імпорту енергоресурсів для виробництва основної хімічної та полімерної продукції, а також високотехнологічної продукції (насамперед фармацевтичного), що значно звужує можливості виходу України на зовнішні ринки фармацевтичної продукції. Натомість, нульова ставка мита на імпорт фармацевтичної продукції в Україну відкриває доступ на український ринок іноземним виробникам високоякісної фармацевтичної продукції, посилюючи залежність українського ринку в умовах низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції порівняно з імпортною.

Внутрішньому ринку продукції **машинобудівної промисловості** в Україні притаманні дисбаланси: за наявності потужного потенціалу галузей машинобудування, інвестиційний і споживчий попит за низкою товарних позицій задовольняється за рахунок імпортних надходжень (частка імпорту на внутрішньому ринку України протягом останніх трьох років складала від 80 до 99%), тоді як вітчизняна продукція спрямовується на експорт (частка експорту машинобудівної продукції у загальних обсягах її реалізації зросла з 73,9% у 2012 р. до 99,3% у січні – вересні 2014 р.).

За роки незалежності України машинобудівний комплекс зазнав значних структурних деформацій, втрат виробничого та кадрового потенціалу, зниження активності в інноваційно-інвестиційній діяльності. Відсутність модернізації цієї галузі протягом останніх років призвела до суттєвого відставання її виробничих потужностей за технологічними укладами, що призводить до нарощування імпорту.

Частка імпоротної продукції у витратах на кінцеве споживання домашніх господарств останні три роки

становила понад 90%. Зважаючи на несприятливий інвестиційний клімат та умови ведення бізнесу в Україні, іноземні компанії надають перевагу експорту в Україну готової машинобудівної продукції завдяки розвитку дистриб'юторських мереж. Приклади перенесення іноземними компаніями виробництва в Україну є нечисленними. Так, в автомобільному сегменті найбільшим в Україні виробником автотранспортних засобів ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» завдяки залученню корейських інвестицій налагоджено повний цикл виробництва автомобілів «Lanos», «Sens», «Chance», «Forza», «Vida», автобусів «A07» та «A10», а також вантажних автомобілів на базі шасі «ТАТА». ПрАТ «Єврокар» завдяки залученню польських інвестицій вдалося налагодити виробництво в Україні всього модельного ряду марки «Skoda».

Вітчизняні підприємства у процесі виробництва та модернізації також надають перевагу імпортному устаткуванню. Валове нагромадження основного капіталу на 92,9% здійснюється за рахунок імпортних поставок машинобудівної продукції. Тобто закріплюється «прив'язка» вітчизняних споживачів до продукції іноземних виробників, тоді як вітчизняні виробничі потужності залишаються незадіяними.

Протягом багатьох років значна частина українських машинобудівних підприємств зберігала експортну орієнтацію, причому понад 80% галузевого експорту становили товари важкого та залізничного машинобудування, виробництво яких зосереджене у Донецькій та Луганській областях. У 2014 р. галузь зазнала значних втрат через розгортання бойових дій на Донбасі, де зосереджені ключові вітчизняні підприємства з виробництва інвестиційної машинобудівної продукції: гірничошахтного обладнання, машин та обладнання для металургійної та хімічної промисловості, підйомно-транспортного обладнання та механізмів, локомотивів та залізничних вагонів. Зокрема, машинобудівна промисловість Донбасу була представлена такими підприємствами, як «Луганськтепловоз», АТ «Стаханівський вагонобудівний завод», ПО «Луганський верстатобудівний завод», АТ «Северодонецький приладобудівний завод», ЗАТ «Стахановмаш», ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», концерн «Азовмаш», СКМЗ, Ясиноватський машзавод.

Катастрофічним наслідком загострення соціально-економічної ситуації в Україні у 2014 р. та розгортання бойових дій на Донбасі стало закриття російського ринку для української продукції машинобудування, адже найбільшою країною-імпортером українських товарів машинобудівної промисловості була саме РФ – її частка в експорті українських товарів машинобудівної промисловості у 2012 р. становила 52%, у 2013 р. – 51,7%. У 2013 р. експорт української машинобудівної продукції до РФ скоротився на 20,5%, у січні – вересні 2014 р. – на 33,6% порівняно з відповідним періодом 2013 р. При цьому слабка диверсифікованість ринків збуту українських товарів машинобудівної промисловості за сучасних обставин ускладнення відносин України з РФ провокує загрози для економіки України, пов'язані з політикою Росії

щодо запровадження обмежень на імпорт окремих видів машинобудівної продукції, а також активною реалізацією нею власних імпортозаміщуючих проектів [15].

Значним викликом для виробників машинобудівної галузі є реалізація Україною положень Угоди про Асоціацію з ЄС. Згідно з графіком Додатка III до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна зобов'язалася протягом 2-3 років (для деяких секторів 5 років) привести своє законодавство у 27 сферах у відповідність із законодавством ЄС, причому секторальні зобов'язання стосуються насамперед галузі машинобудування. Зважаючи на те, що протягом останніх років понад половину українського експорту товарів машинобудівної промисловості було спрямовано на ринки РФ, багатьма вітчизняними підприємствами продукція виробляється згідно зі спільними з РФ нормативними документами, затвердженими за часів СРСР. Тому, попри те, що станом на 24.09.2013 р. в Україні діють 43 технічні регламенти, розроблені на основі відповідних директив ЄС, ступінь впровадження європейських стандартів на українських підприємствах залишається недостатнім.

Отже, низький ступінь впровадження міжнародних стандартів виробництва на вітчизняних підприємствах машинобудування та надмірна експортна орієнтація виробництва поряд з високою залежністю експорту від російських ринків збуту посилює вразливість галузі до негативних зовнішніх чинників, пов'язаних із закриттям ринків та неможливістю швидкої переорієнтації на європейські ринки – ЄС історично є одним з найбільших експортерів машинобудівної продукції у світі, у т. ч. у торгівлі з Україною – негативне сальдо зовнішньої торгівлі машинобудівною продукцією з країнами ЄС у 2013 р. становило 6452,2 млн дол. США (обсяг імпорту вчетверо перевищував обсяг експорту).

Фінансова підтримка розбудови інституційного середовища для створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, у т. ч. щодо адаптації європейських стандартів в українському машинобудуванні, здійснюється через проекти міжнародної технічної допомоги. Зокрема, у 2008–2010 рр. ЄС спільно з Міністерством економіки України реалізовувалася програма «Технічна допомога українській інфраструктурі якості», загальний бюджет якої становив 3,1 млрд євро. З 2010 р. до кінця 2014 р. в Україні реалізовувалася програма підтримки галузевої політики «Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС» з бюджетом 39 млн євро.

Подолання негативних тенденцій у галузі та нарощуванню виробництва сприятиме зростання внутрішнього попиту на машинобудівну продукцію у зв'язку з реалізацією в Україні протягом наступних років великих інфраструктурних проектів у будівництві та ЖКГ, що активізуватиме попит на продукцію важкого машинобудування; прогнозованим зростанням сільськогосподарського виробництва, що стимулюватиме оновлення сільськогосподарської техніки; здійсненням реформування та модернізації Збройних сил України, що активізуватиме роботу вітчизняних машинобудівних підприємств оборонно-промислового комплексу.

Протягом 2012–2014 рр. відмічались позитивні показники розширення внутрішнього ринку **харчової продукції** (темпи зростання загального обсягу внутрішнього споживання становили 9,1% у 2012 р., 5,9% у 2013 р., 5% у січні – вересні 2014 р.), а також високий ступінь (понад 80%) насичення ринку продукцією українського виробництва. Це зумовлено існуванням стабільного попиту на вітчизняну харчову продукцію на внутрішньому ринку – частка вітчизняної продукції у структурі проміжного споживання харчової продукції економікою протягом останніх років зберігається на рівні близько 80%, у кінцевому споживанні домашніх господарств – на рівні 78,3%.

Найвагомішими позиціями імпорту продукції харчової промисловості до України за 9 місяців 2014 р. були такі позиції УКТЗЕД: «різні харчові продукти» (18,3%), «алкогольні і безалкогольні напої та оцет» (14,3%), «какао та продукти з нього» (12,0%), «жири та олії тваринного або рослинного походження» (9,9%), продукти переробки овочів (8,4%).

Основним викликом для галузі є обумовлене Угодою про Асоціацію з ЄС запровадження в Україні європейської моделі системи гарантування безпеки і якості продуктів харчування, що базується на процедурах НАССР (*Hazard Analysis and Critical Control Points*). Важливим кроком на цьому шляху стало прийняття Верховною Радою України Закону України від 22.07.2014 р. № 1602-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів», яким передбачено уточнення термінології, видів правопорушень, створення єдиного контролюючого органу у сфері безпеки харчової продукції, відміну дозвільних документів та процедур, що не застосовуються у ЄС, запровадження європейських принципів регулювання ГМО у харчовій продукції.

Імплементация цього закону допоможе вітчизняним виробникам вийти на ринок ЄС, проте вимагатиме від них додаткових коштів на переобладнання виробництва відповідно до європейських вимог (за розрахунками фахівців, витрати окремого підприємства складуть від 6 до 8 тис. дол. США) [16]. Такі імплементацинні витрати можуть бути занадто обтяжливими для багатьох вітчизняних виробників та здатні призвести до закриття діяльності значної кількості малих підприємств у цій галузі.

Крім того, відповідно до Угоди про Асоціацію, Україна зобов'язалася, відповідно до узгодженого графіка, поступово, протягом 10 років, знижувати до нуля експортне мито на живу худобу, шкіряну сировину та насіння деяких видів олійних культур. Це призведе до обмеження вітчизняних виробників харчової продукції в сировині для її вироблення. Так, наприклад, поступове зниження Україною експортних мит на насіння сояшника протягом наступних 10 років з 9,1 до 0% може спричинити зростання його експорту та призвести до дефіциту сировини для олійно-жирової галузі та подорожчання кінцевої продукції.

Загрозливими є наслідки підписання Угоди для вітчизняного виробництва алкогольних напоїв, адже скасування Україною ввізних мит на алкогольну продукцію спричинить її здешевлення та значне зростання імпорту

в Україну. Так, базові ставки для вин коливаються від 0,3 до 1,5 євро за літр і будуть поступово скорочуватися до повного скасування через 3–5 років після вступу в силу Угоди, залежно від товарної позиції; базова ставка на етиловий спирт з концентрацією 80% або більше зменшуватиметься впродовж 5 років після вступу в силу Угоди з 10% до нуля; для інших міцних спиртних напоїв (коньяк, бренді, віскі) перехідний період триватиме 3 роки, після чого діючу на сьогодні базову ставку 3,5 євро за літр 100% спирту буде остаточно скасовано; одразу після вступу в силу Угоди буде скасовано ввізне мито на пиво, базова ставка для якого становить 0,05 євро за літр.

Крім того, українські виробники алкогольних напоїв у середньостроковій перспективі повинні будуть понести додаткові витрати через заборону на використання географічних зазначень ЄС у назві продукції (ст. 208 Угоди) з перехідним періодом від 7 до 10 років та компенсаційним пакетом для вітчизняних виробників.

Перспективи виходу української продукції на зовнішні ринки також ускладнюються тим, що в Україні поки що не створено належної платформи для розвитку інтеграційних процесів та забезпечення інтересів усіх гравців ринку харчової продукції та споживачів. Один з найважливіших акцентів у промисловій політиці ЄС зроблено на стимулюванні механізмів саморегуляції в ланцюгу постачань харчової продукції – спільному виробленні кодексів належної практики для підприємств галузі, виробленні спільної прозорої цінової політики для постачальників сировини, забезпеченні екологічності виробництва, що у цілому сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємств галузі. Найслабшою ланкою у виробництві харчової продукції в Україні є забезпеченість переробних підприємств сировиною. Так, гострою є проблема якості та безпечності сільськогосподарської сировини, адже харчопереробні підприємства майже на 50% забезпечуються м'ясосировиною, вирощеною в господарствах населення, на 80% – виробленою в цих господарствах молокосировиною і близько 20% – зерновими і зернобобовими культурами [17]. Використання такої несертифікованої сировини, яка часто не відповідає державним стандартам якості, не може гарантувати належний рівень безпечності та якості кінцевої продукції. Підвищений попит на сировину належної якості спричиняє значне зростання цін на неї, які на сьогодні значно перевищують європейські [18], істотно збільшуючи операційні витрати підприємств та обмежуючи їхні інвестиційні можливості.

Високий ступінь дезінтеграції на ринку харчової продукції спричинений також значно нижчим за світовий рівнем кластеризації підприємств галузі, що пов'язано зі значною територіальною розосередженістю виробників харчової продукції, а також недостатнім використанням інших мережевих моделей інтеграції підприємств – франчайзингу (створення т. зв. «парасолькових» брендів), субконтрактингу, що значно послаблює їхні позиції на вітчизняному ринку та перешкоджає виходу на зовнішні.

Отже, попри достатньо високі показники насиченості внутрішнього ринку вітчизняною харчовою продукцією, у майбутньому українські виробники стикнуться зі значними ризиками, пов'язаними з необхідністю впровадження міжнародних стандартів виробництва та можливістю експансії європейських виробників на український ринок внаслідок зниження імпорتنих мит після підписання Угоди про Асоціацію з ЄС.

Таким чином, звуження зовнішнього попиту та надмірне насичення внутрішнього ринку імпортованими товарами свідчить про вичерпаність інерційного зростання економіки і підтверджує необхідність розвитку внутрішнього ринку, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Державна політика щодо розвитку внутрішнього ринку повинна бути системною, комплексною і забезпечувати збалансований розвиток промисловості з поступовим зниженням обсягів сировинних видів продукції та збільшенням обсягу випуску якісної та високотехнологічної продукції, розширенням асортименту, що приведе до зменшення залежності внутрішнього ринку від деструктивного впливу зовнішньоекономічних викликів і загроз. Основні пріоритети державної політики щодо розбудови внутрішнього ринку промислової продукції України мають полягати в такому [19].

1. Захист вітчизняного ринку від нерівноправної конкуренції та неякісного імпорту, який загрожуює економічній та екологічній безпеці держави, а також обмеження імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні, шляхом застосування спеціальних заходів відповідно до міжнародних договорів, угод і правил СОТ. Для цього необхідно:

- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* проводити моніторинг імпорту промислових товарів в Україну з метою виявлення випадків неконкурентних дій, які можуть заподіяти значну шкоду національному товаровиробнику, і у разі потреби, вводити запобіжні бар'єри, проводити розслідування і вживати спеціальні заходи, передбачені Законами України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»;
- ✦ *Державній фіскальній службі України* запровадити спеціальний митний контроль за ввезенням екологічно небезпечної продукції на територію України та дотриманням правил екологічної сертифікації та стандартизації імпортованих товарів; посилити відповідальність за порушення п. 2 ст. 17 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [20] щодо імпорту екологічно небезпечної продукції;
- ✦ *Державній фіскальній службі України* сприяти створенню системи захисту внутрішнього ринку від контрабандного ввозу товарів шляхом активізації оперативного-профілактичних заходів щодо виявлення незаконного обігу продукції;
- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* переглянути систему квот на імпорто-

вану продукцію, насамперед ту, яка може бути виготовлена в Україні, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції та її захисту від іноземних конкурентів;

- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* забезпечити жорсткий контроль якості імпортованих товарів з метою недопущення на внутрішній ринок неякісної продукції та збільшення присутності вітчизняних виробників у роздрібних торговельних мережах.

2. Стимулювання технологічного імпорту, передусім машин і обладнання, обмеження припливу морально застарілих технологій, активізація залучення іноземних інвестицій у вигляді нових технологій та інноваційного менеджменту. Для цього необхідно:

- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* забезпечити вдосконалення державного регулювання міжнародного трансферу технологій у напрямку попередження припливу морально застарілих технологій до підприємств промисловості, що знаходяться в державній власності, шляхом проведення державної експертизи технологічних рішень, що надходять з-за кордону, на основі перевірки новизни, ефективності, рівня безпеки та інших характеристик іноземної технології;
- ✦ *Кабінету Міністрів України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* розглянути можливість заснування Фонду фінансування придбання технологій, який здійснюватиме часткове відшкодування витрат промислових підприємств на придбання передових виробничих технологій у рамках патентно-ліцензійної діяльності для вдосконалення власного виробництва;
- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству закордонних справ, Торгово-промисловій палаті України* посилити поінформованість провідних світових машинобудівних корпорацій про науково-технологічні й виробничі можливості України шляхом створення галузевих каталогів продукції, підтримки участі українських виробників у спеціалізованих виставках за кордоном, проведення власних спеціалізованих виставок у провідних країнах світу;
- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Державному агентству з інвестицій та управління національними проектами України* ініціювати розроблення пілотних проектів з розширення масштабів лабораторних розробок, створення інновацій і нових продуктів у високотехнологічних секторах української промисловості із залученням провідних українських виробників, а також вітчизняних та іноземних експертів.

3. Стимулювання внутрішнього виробництва і збуту продукції, що сприятиме наповненню внутрішнього ринку якісними товарами, відродженню та розширенню традиційних для України виробництв, збільшенню внеску промисловості у формування валової доданої вартості та зміцненню конкурентних

позицій промислового комплексу України. Для цього необхідно:

- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* впровадити постійно діючу систему оцінки якості та споживчих показників вітчизняної продукції та зарубіжних аналогів, своєчасно виявляти причини низьких конкурентних позицій вітчизняних виробників та розробляти пропозиції по їх усуненню;
- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* вдосконалити інфраструктуру реалізації продукції вітчизняної промисловості, налагоджувати взаємодію виробників з представниками торговельної мережі, сприяти розвитку оптової торгівлі (у т. ч. сезонною продукцією), розробити і впроваджувати системи моніторингу та прогнозування кон'юнктури внутрішнього ринку;
- ✦ *Кабінету Міністрів України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству інфраструктури України* розробити Програму модернізації інфраструктури реального сектора економіки, в якій, зокрема, необхідно передбачити заходи щодо заміни та оновлення зношеного металофонду з використанням вітчизняної металопродукції;
- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* сприяти залученню до співробітництва закладів науки та освіти, установ Національної академії наук України з метою розвитку мережевої співпраці та створення вертикально і горизонтально інтегрованих структур між підприємствами промисловості, науково-дослідними організаціями та торговими мережами, що сприятиме більш ефективному використанню виробничих потужностей, створенню замкнених ланцюгів виробництва, появі на ринку інноваційної продукції з поліпшеними якостями.

4. Розбудова фінансово-кредитних механізмів підтримки розвитку внутрішнього виробництва у промисловості, що дозволить підвищити ефективність руху грошових коштів, здійснити перерозподіл фінансових потоків у напрямку стимулювання імпортозаміщуючих виробництв. Для цього необхідно:

- ✦ *Кабінету Міністрів України* забезпечити надання державних гарантій для отримання вітчизняними підприємствами кредитів, що спрямовуватимуться на виконання замовлень для потреб внутрішнього ринку в пріоритетних сферах, за умов наявності у підприємств позитивних результатів від операційної діяльності, здійснених соціальних зобов'язань у повному обсязі, позитивної кредитної історії, а також відсутності прострочень по кредитах;
- ✦ *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* забезпечити проведення оцінки та аудиту нематеріальних активів підприємств промисловості, що знаходяться в державній власності, з метою їх використання як застави при отриманні зазначеними підприємствами кредитів,

що спрямовуватимуться на виконання замовлень для потреб внутрішнього ринку;

- ✦ *Кабінету Міністрів України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України* розглянути питання щодо здійснення державних закупівель вітчизняної продукції для вирішення важливих соціально-економічних завдань (наприклад, шляхом розміщення державного замовлення на продукцію автомобілебудівної галузі для забезпечення транспортом інвалідів, закладів охорони здоров'я, пожежних частин, військових угруповань тощо). ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформація Державної служби України «Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності», «Товарна структура зовнішньої торгівлі України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Собкевич О. В. Механізми розбудови внутрішнього ринку промислової продукції України на інноваційних засадах / О. В. Собкевич // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 24. – С. 50–53.

3. World Steel Association Data on Crude Steel Production in 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.worldsteel.org/media-centre/press-releases.html>

4. Собкевич О. В. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко / За ред. Жаліла Я. А. – К.: НІСД, 2013. – 71 с. – С. 38.

5. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития : монография / А. И. Амоша, В. И. Большаков, А. А. Минаев, Ю. С. Залознова и др.; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 114 с.

6. The European Chemical Industry Council Facts and Figures 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.cefic.org/Facts-and-Figures/>

7. Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naer.gov.ua/wp-content/uploads/2010/02/nazdopovid.pdf>

8. Fuel Switch in the Ammonia Industry // ClimateTechWiki [Electronic resource]. – Mode of access : <http://climatetechwiki.org/>

9. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К.: НІСД, 2014. – 148 с. – С. 67.

10. Вознюк О. М. Тенденції розвитку галузі виробництва виробів з гуми та пластмаси в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Вознюк // Ефективна економіка. – 2010. – № 7. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=263>

11. Устинов А. В. Программа импортозамещения с точки зрения фармакологической науки [Електронний ресурс] / А. В. Устинов // Український медичний часопис online. – 2011. – № 6. – Режим доступу : <http://www.umj.com.ua/article/20825/programma-importozamesheniya-s-tochki-zreniya-farmakologicheskoy-nauki>

12. Державний реєстр лікарських засобів України : дані станом на 15.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drz.kiev.ua>

13. World Bank World Development Indicators. Fertilizer Consumption [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.worldbank.org/>

14. Інформація міжнародної компанії IMS Health [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imshealth.com>

15. Собкевич О. В. Щодо державної політики підтримки експорту товарів машинобудівної промисловості України : аналітична записка НІСД [Електронний ресурс] / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1506/>

16. ВИКОНАТИ УГОДУ ПРО АСОЦІАЦІЮ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euointegration.com.ua/files/4/e/4e344a6-ec-harchi-pr2.pdf>

17. Крисанов Д. Ф. Потенціал харчових галузей АПК України: структурні трансформації та результативність використання / Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова, О. М. Варченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2013. – № 1. – С. 121–135.

18. Мілкіленд: в країні не вистачає молока [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kyivpost.ua/business/article/milkilend-v-krayini-ne-vistachaye-moloka-24750.html>

19. Собкевич О. В. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України [Електронний ресурс] / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко / За ред. Жаліла Я. А. – К. : НІСД, 2012. – 71 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_dop.pdf

20. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР від 16.07.1991. – № 29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

21. Protecting the Domestic Market: Industrial Policy and Strategic Firm Behaviour / JENS METGE and PIA WEISS // Singapore Econ. Rev. – 2011. – No. 56. – 159 p.

22. Domestic Regulation and International Trade: Where's the Race? / By Ronald A. Cass // International & National Security Law Practice Group Newsletter. – Winter 2000. – Volume 3, Issue 3.

REFERENCES

Amosha, A. I. et al. *Ukrainskaya metallurgiya: sovremennyye vyzovy i perspektivy razvitiya* [Ukrainian metallurgy: current challenges and development prospects]. Donetsk, 2013.

Analitychna dopovid Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen do pozacherhovoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy u sferi natsionalnoi bezpeky" [The analytical report of the National Institute for Strategic Studies extraordinary President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the internal and external situation of Ukraine in the sphere of national security"]. Kyiv: NISD, 2014.

"Derzhavnyi reistr likarskykh zasobiv Ukrainy : dani stanom na 15.12. 2014 r." [State register of medicines Ukraine: Data as of 15/12/2014]. <http://www.drlz.kiev.ua>

"Domestic Regulation and International Trade: Where's the Race?". *International & National Security Law Practice Group Newsletter*, vol. 3, no. 3 (2000).

"Fuel Switch in the Ammonia Industry" ClimateTechWiki. <http://climatetechwiki.org/>

"Informatsiia Derzhavnoi sluzhby Ukrainy «Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii za vydamy diialnosti», «Tovarna struktura zovnishnyoi torhivli Ukrainy»" [Information of the State Service of Ukraine "Volume of industrial production by type of activities"; "Commodity structure of foreign trade of Ukraine"]. <http://www.ukrstat.gov.ua>

"Informatsiia mizhnarodnoi kompanii IMS Health" [Information company IMS Health International]. <http://www.imshealth.com>

Krysanov, D. F., Uдова, L. O., and Varchenko, O. M. "Potentsial kharchovykh haluzei APK Ukrainy: strukturni transformatsii ta rezultatyvnist vykorystannia" [Potential Food Ukraine AIC: structural

transformation and efficiency of use]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 1 (2013): 121-135.

[Legal Act of Ukraine] (1991). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

"Milkilend: v kraini ne vystachae moloka" [Milkiland: There is not enough milk]. <http://www.kyivpost.ua/business/article/milkilend-v-krayini-ne-vistachaye-moloka-24750.html>

Metge, J., and Weiss, P. "Protecting the Domestic Market: Industrial Policy and Strategic Firm Behaviour". *Singapore Econ. Rev.*, no. 56 (2011).

"Natsionalna dopovid pro stan ta perspektyvy realizatsii derzhavnoi polityky enerhoefektyvnosti u 2008 r." [National Report on the prospects for the implementation of state energy efficiency policy in 2008]. <http://naer.gov.ua/wp-content/uploads/2010/02/nazdopovid.pdf>

Sobkevych, O. V., and Shevchenko, A. V. "Shchodo derzhavnoi polityky pidtrymky eksportu tovariv mashynobudivnoi promyslovosti Ukrainy : analitychna zapyska NISD" [As for public policies that support exports of goods engineering industry Ukraine: Analytical Note NISS]. <http://www.niss.gov.ua/articles/1506/>

Sobkevych, O. V., Sukhorukov, A. I., and Shevchenko, A. V. "Priorityty polityky importozamishchennia u stratehii modernizatsii promyslovosti Ukrainy" [Policy priorities in the strategy of import substitution industrial modernization Ukraine]. http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_dop.pdf

Sobkevych, O. V. "Mekhanizmy rozbudovy vnutrishnyoho rynku promyslovoi produktsii Ukrainy na innovatsiinykh zasadakh" [Mechanisms for building the internal market in industrial production Ukraine on innovative principles]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, no. 24 (2014): 50-53.

Sobkevych, O. V., Sukhorukov, A. I., and Shevchenko, A. V. *Innovatsiinyi rozvytok promyslovosti yak skladova strukturnoi transformatsii ekonomiky Ukrainy* [Innovative development industry as part of the structural transformation of the economy of Ukraine]. Kyiv: NISD, 2013.

"The European Chemical Industry Council Facts and Figures 2013". <http://www.cefic.org/Facts-and-Figures/>

Ustinov, A. V. "Programma importozameshcheniya s tochki zreniya farmakologicheskoy nauki" [Import substitution program in terms of pharmacological science]. <http://www.umj.com.ua/article/20825/programma-importozameshcheniya-s-tochki-zreniya-farmakologicheskoy-nauki>

Vozniuk, O. M. "Tendentsii rozvytku haluzi vyrobnytstva vyrobiv z humy ta plastmasy v Ukraini" [Trends in the manufacture of rubber and plastic in Ukraine]. <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=263>

"Vykonaty uhodu pro asotsiatsiiu" [Run the Association Agreement]. <http://www.euointegration.com.ua/files/4/e/4e344a6-ec-harchi-pr2.pdf>

"World Steel Association Data on Crude Steel Production in 2014". <http://www.worldsteel.org/media-centre/press-releases.html>

"World Bank World Development Indicators. Fertilizer Consumption". <http://www.worldbank.org/>